

Л. Г. Масловська

**ХРИСТИЯНСЬКІ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ІДЕАЛИ Г. С. СКОВОРОДИ.
ІДЕЯ «СРОДНОЇ ПРАЦІ В БАЙЦІ «БДЖОЛА І ШЕРШЕНЬ».
ПОВЧАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР ТА ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗБІРКИ «БАЙКИ ХАРКІВСЬКІ**

Мета: ознайомити школярів з життєвим і творчим шляхом Г. Сковороди – філософа, просвітителя, поета, висвітлити яскраві сторінки життя, ідеї, пошуки та прагнення одного з найкращих синів України; формувати усвідомлене розуміння учнями поняття «життя», його унікальності, цінності, значущості для кожної особистості; визначити своє місце в ньому; спонукати їх до роздумів над важливими життєвими проблемами; ставлення до власного життя, праці та життя інших людей як до найвищої цінності; розвивати вміння коментувати зміст афоризмів, уміння грамотно висловлювати власні думки; спонукати до пошукової та дослідницької діяльності; усвідомлювати, що пошуки та правильний вибір «сродної праці», праці за покликанням, є дійсним вираженням людини, її життєдіяльності і самоутвердження; виховувати моральні якості, громадянськість, формувати культуру почуттів, любов до культурної спадщини свого народу.

Тип уроку: засвоєння знань і формування вмінь

Форма роботи: урок-дослідження

Обладнання: портрети Г. Сковороди, книжкова виставка «Григорій Савич Сковорода – найвидатніший мудрець Людства», тексти творів, дидактичний матеріал (таблиці, тестові завдання).

Перебіг уроку

I. Організаційно – мотиваційний етап.

I. З'ясування емоційної готовності до уроку.

- Охарактеризуйте свій настрій, внутрішній стан за допомогою одного слова (дієслова або прикметника).

- Обміняйтеся побажаннями на урок зі своїм сусідом по парті.

II. Цілевизначення та планування роботи. Оголошення теми і мети уроку.

Тема нашого уроку: Г. С. Сковорода. Християнські морально-етичні ідеали Г. С. Сковороди. Збірка «Байки Харківські». Повчальний характер і художні особливості байки «Бджола та Шершень»

- Наші завдання: 1) ознайомлення із життям та діяльністю Сковороди як філософа, байкаря (вікторина, відео про Сковороду);
2) дати загальну характеристику розвитку жанру байки;
3) з'ясувати особливості байки Г.Сковороди;
4) проаналізувати байку «Бджола і Шершень» (створити сенкан, асоціативний портрет та інформаційне гроно про працю)
5) висновки

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

☉ Учень уміє:

- співвідносити нову інформацію із набутим досвідом;
- дивитися своїми знаннями, навичками;
- пояснювати свій вибір;
- демонструвати іншим результати своєї діяльності;
- висловлювати судження про філософські ідеї Г.Сковороди та їх актуальність.

☉ Учень знає :

- життєвий та творчий шлях Г.Сковороди;
- філософські погляди видатного педагога;
- що таке «сродна праця»;
- особливості байок Г.Сковороди;
- ідейно-художній аналіз байки

- На партах перед вами план та завдання уроку, таблиця «Погляди Сковороди-мислителя», працюючи, ви скористаєтесь цим матеріалом на уроці.

IV. Основний зміст уроку

Розповідь учителя.

Мало можна вказати таких народних постатей, якою був Сковорода і які б так пам'ятав і поважав народ.

М. Костомаров

Його біографія, мабуть, ще краща за його твори, але які гарні й твори.

Л. Толстой

1. Вступне слово вчителя

Минуло багато часу, як самотній письменник Григорій Сковорода ходив по землі. Проте голос його не стихає, а все дужчає. Його заповіді справедливості, добра, людяності, працьовитості знаходять відгук і в наших серцях.

Ще за життя Сковороду називали «українським Сократом», «українським Горациєм». Чому, діти?

Так, бо він значно розвинув на Україні філософію, літературу, педагогіку. Ідею «пізнай себе самого» (перед вами схема «Погляди Сковороди», зачитаймо їх), висунуту давньогрецькими філософами (Сократом, Платоном та ін.) ще за п'ятсот років до нашої ери, Сковорода підніс і розвинув далі. Пізнати себе людині потрібно для того, щоб виявити здібності, закладені в неї самою природою, усвідомити свої фізичні й розумові можливості та особливості характеру. Це дасть змогу обрати відповідний рід трудової діяльності – «сродну працю». Трудитися слід для того, щоб забезпечити свої духовні й тілесні потреби і приносити користь суспільству. Григорій Савович проголосив людину та її волю найвищою цінністю.

На жаль, за його життя не було надруковано жодного твору. Проте сквородинські поезії швидко поширювалися на Україні вустами народу. Гостре невідкупне слово Сковороди в моторошній темряві кріпосницької сваволі спалахувало чистим вогнем і

торувало стежку народному щастю. Митець цілком справедливо вважав, що щасливим може бути тільки той народ, в якого щаслива кожна особа.

Ще з часів давніх римлян вважається, що в істинного мудреця завершення земного шляху має бути таким же гідним, піднесеним і гордим, як і все його життя загалом. «Час скінчити мандрівку», – мовив Григорій Сковорода похмурого жовтня року 1794 в с. Іванівка (нині Сковородинівка, що під Харковом). Останні дні його життя майже хрестоматійно відомі. І все-таки в цій історії стільки мудрості, мужності й повчальної простоти, що її варто пригадати знову.

Учень Сковороди Михайло Ковалинський згадував: «До нашої садиби з'їхалося багато гостей. Сковорода був напрочуд говіркий, дотепний, цікаво розповідав. Потім непомітно вийшов до саду, взяв лопату та викопав яму під липою. На здивовані питання хазяїна відповів: «Час скінчити мандрівку». Надів чисту білизну, поклав під голову рукописи, ліг і відійшов у Вічність, заповівши написати на могилі: «Світ ловив мене, але не спіймав».

Як розумієте, діти, вислів «Світ ловив мене, та не впіймав»?

Учень 1

Світ ловив Сковороду принадами імператорського палацу з його придворною капелою, куди направили молодого хориста. Після нетопленої сирої бурси Зимовий палац на березі Неви заслпив його своєю майже казковою розкішшю. Блискуче майбутнє відкривалося Григорію. У нього був прекрасний голос, яскравий музичний талант, виняткова освіченість, глибокий інтелект. З юнака міг вийти і дипломат, і вчений, і державний діяч. У такому разі за титулами діло не стане. Але в свої двадцять років Сковорода обирає скарби значно цінніші за посади й маєтки – скарби духу. Він повертається до Києва і продовжує навчання в Могилянській академії.

Учень 2

Світ ловив його стрімкою церковною кар'єрою, заради якої треба було прийняти чернечий постриг, на що Сковорода відповів: «Хіба ви хочете, щоб і я помножив число фарисеїв? їжте жирно, пийте солодко, одягайтесь м'яко й будьте ченцями!».

Учень 3

Через кілька років у Києво-Печерській лаврі філософ зустрів своїх учнів і знайомих, які стали ченцями, і почув від них: «Годі бродити по світу! Час пристати у гавань, нам відомі твої таланти, свята лавра прийме тебе, як мати своє дитя, ти будеш стовпом церкви й окрасою обителі». На це Сковорода знову терпко мовив: «Ах, преподобні! Я стовпотворіння примножувати собою не хочу, досить і вас. стовпів неотесаних у храмі Божому». За цим привітанням старці замовкли, а любомудр, дивлячись на них продовжував: «Ризо, ризо! Як небагатьох ти опреподобила! Як багатьох зробила нечестивими, зчарувала. Світ ловить людей різними сітями, прикриваючи їх багатствами, почестями, славою, друзями, знайомствами, протекціями, вигодами, втіхами і святинею, та найбільш нещасна остання. Блаженний, хто святість серця, тобто щастя своє, заквив не ризою, а волею Господньою!»

Учень 4

Світ марно ловив його. Та хіба можна зловити у тенета багатства і почестей людину, яка вважала, що «коли найголовніше у світі є вічність, тоді й щастя мусимо засновувати не на тлінному, а на вічному, значить не на багатстві, не на здоров'ї, не на чинах, а на тім, що вічно існує...»

Учень 5

І наостанок така історія. Однокласником Григорія Савича був С.Миславський, також хлопець із великими здібностями. Студентами вони змагались у розумі й талантах, але один

пішов тим шляхом, на який добродієцям справляли Г. Сковороду, і таки став київським митрополитом, а інший обрав супротивну стежу. І дивно розсудила історія: про С.Миславського нині мало хто скаже добре слово, а ім'я Григорія Сковороди стало символом мудрості українського народу.

3. Чи є актуальною на сьогодні для вас проблема щастя і проблема життєвого вибору?

4. Як знайомство з життям і творчістю Г. Сковороди допомогло вам зрозуміти поняття «щастя»?

5. Яке визначення поняття щастя Г. Сковородою вам імпонує?

«Коли дух у людині веселий, думки спокійні, серце мирне, тоді все світле, щасливе блаженне. Це і є філософія», – твердив Сковорода. І дякував за все блаженному Богові, що «потрібне зробив нетрудним, а трудне непотрібним».

Учитель. Кажуть щасливими не народжуються, а стають.

6. Як ви вважаєте, чи був щасливим філософ? Що ж треба робити, щоб стати щасливим?

7. Зверніть увагу на вислів про щастя Г. Сковороди на дошці. Як ви його розумієте?

«Шукаємо щастя по країнах, століттях, а воно скрізь і завжди з нами; як риба в воді, так і ми в ньому, і воно біля нас шукає нас самих. Нема його ніде від того, що воно скрізь. Воно схоже до сонячного саява – відхилили лише вхід у душу свою.» (Г. Сковорода)

Учитель. Чистота, совість, чесність, здоров 'я душевне, здоров 'я фізичне, родина, діти, любов, шлюб, достаток, самопізнання, «сродна» праця, єднання з природою, свобода – це і є щастя для кожного із нас!

Тепер через кілька століть ми запитуємо себе: чому до постаті Г.Сковороди прикуто увагу вчених і простих людей? «А тому, – впевнений відомий літературознавець і письменник Валерій Шевчук, – що зумів сказати щось таке сокровенне, що залишається в міжчассі не старіючи і не бліднучи. Так, справді, Г.Сковорода сказав про світ та людину таке, чого не сказали інші, хоч в його словах нічого по-особливому невідомого не було. А найголовніше – сам жив так, як учив...» Постає Сковорода у давній українській літературі – одна з найпомітніших, письменник, філософ, композитор, співак, знавець багатьох мов, Сковорода дивував сучасників різнобічним талантом, енциклопедичними знаннями. У нього вчилися Котляревський і Шевченко. Доброта, чуйність, любов Сковороди до людей передавалися з покоління в покоління. Життя поета було взірцем не тільки для його сучасників. Багато чого можемо повчитися й ми. Бо ж такі риси його, як сміливість думки, неситність ідеалів, вірність інтересам простих людей, душевна щедрість завжди спонукають людину до самовдосконалення.

Щоб краще усвідомити і зрозуміти світ Григорія Савича, потрібно заглибитись у світ його життєвих пригод, перегляньмо відео про життєвий шлях письменника «Обличчя української історії».

III Актуалізація опорних знань. Перевірка домашнього завдання.

Яким було домашнє завдання?

1. Перевірка домашнього завдання

- Вашим завданням було підготувати розповідь про Г. С. Сковороду, скласти сенкан, асоціативний ряд рис характеру письменника та створити квітку багатогранності образу. Отож, як підсумок переглянутого, відповімо на запитання вікторини та розглянемо Д/з:

Бесіда:

- Яке обдарування мав Сковорода?

- Де здобував освіту, в яких закладах навчався?

-Яка його професійна діяльність?

– Якими мовами володів?
(Виступи учнів)

ОСВІТА

- ⊗ Перша школа - у дяка-скрипаля
- ⊗ Спудей Києво-Могилянської академії
- ⊗ Лекції відомих учених, праця в бібліотеках, опрацювання філософських праць в університетах під час перебування за кордоном

ОБДАРУВАННЯ

- ⊗ Музичне
- ⊗ Красивий голос
- ⊗ Співав у придворній капелі
- ⊗ Грав на сопілці, скрипці, бандурі та інших музичних інструментах
- ⊗ Композиторський хист
- ⊗ Знав багато мов
- ⊗ Поет
- ⊗ Байкар
- ⊗ Філософ

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

- ⊗ Викладав у Переяславському колегіумі
- ⊗ Домашній учитель у поміщика Степана Томари в селі Ковряях
- ⊗ Викладач стародавніх мов та етики в Харківському колегіумі
- ⊗ Мандрівний спосіб життя

2. Робота по рядах

1 ряд – Створити асоціативний ряд *«Риси характеру письменника Сковороди»*

(Г.Сковорода – прямий, правдивий, щедрий, справедливий, безкорисливий.

допитливий, вдумливий, стриманий і аскетичний в побуті, добродушний, терплячий, працелюбний, простий...)

2 ряд. *«Доміно»*

Намалюйте квітку і на її пелюстках відтворіть багатогранність образу Г. С. Сковороди

За допомогою прийому «Доміно» скласти ряд, який визначив би сутність Г.

Сковороди, хто він є. (Г. Сковорода – філософ – просвітитель – поет – педагог – науковець – перекладач – музикант – естет).

(Г. Сковорода – філософ – просвітитель – поет – педагог – науковець – перекладач – музикант – естет-гуманіст – мандрівний вчитель – демократ)

3. *Складання сенкану. Робота в групах Сковорода*

Мандрівний учитель Щирий, чесний Непокірливий,

добродушний Спостерігав, боровся, творив Шукав,

знаходив, допомагав Захищав інтереси народу

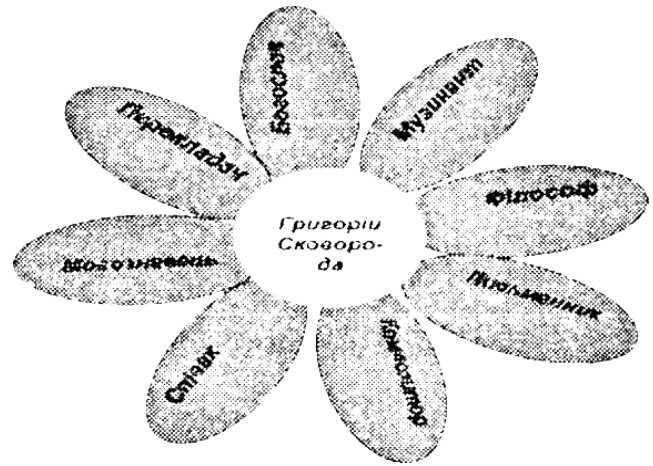
Переможець у життєвій боротьбі Філософ Гуманіст –

демократ

Або Створення «асоціативного куща».

Спробуймо створити «психологічний» портрет Г.С. Сковороди.

- С - (скромний, серйозний)
- К - (кмітливий)
- О - (освічений)
- В - (вільнолюбний, вчитель)
- О - (обачний)
- Р - (розумний)
- О - (об'єктивний)
- Д - (допитливий)
- А - (активний, аскетичний)

4. Хвилина релаксації (Перегляд відеокліпу Д. Науменко «Цінуй життя!»)

5. «Квітка життя»

Учитель: Життя – це шанс кожного. Доля прихильна до тих, хто здатний триматися на плаву, навіть потрапляючи у вир. Г. Сковорода цінував кожную мить свого життя. *Життя – це шанс. Скористайся ним. Життя – це краса. Милуйся нею... Життя – це мрія. Здійсни її. Життя – це виклик. Прийми його. Життя – це обов'язок. Виконай його. Життя – це цінність. Цінуй його. Життя – це любов. Насолоджуйся нею. Життя – це тайна. Пізнай її. Життя – це удача. Шукай цю мить. Життя таке чудове. Не марнуй його. Це твоє життя. Борони його.*

6 Робота з висловами «Мої улюблені афоризми Г. Сковороди» (Пояснити значення висловів)

Любов. Любов виникає з любові, коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю. Все минає, а любов після всього зостається.

Час. З усіх утрат утрата часу найтяжча.

Тоді лише пізнається цінність часу, коли він утрачений.

Праця. Ні про що не турбуватись, ні за чим не турбуватись – значить не жити, а бути мертвим, адже турбота – рух душі, а життя – це рух.

Щастя. Щастя твоє в тобі самому: пізнавши себе, пізнаєш усе, а не пізнаєш себе – ходитимеш у темряві і боятимешся там, де страху й не було. Шукаймо щастя на своїй землі, а не за морями.

7. Рефлексія. «Мікрофон»

1. Чим зацікавив вас життєвий приклад Сковороди?

За планом спробуймо пригадати життєвий і творчий шлях письменника

1. Г. Сковорода – звичайна людина.
2. Дитинство. Роки навчання.
3. Останні роки навчання Сковороди в академії, його подальша діяльність.
4. Мандрівний спосіб життя.
5. Сковорода і музика.
6. Творча спадщина митця.
7. Сковорода – просвітитель, філософ.

Григорій Савич Сковорода (03.12.1722 – 09.11.1794). Життя і творчість видатного філософа, просвітителя, поета

Повідомлення № 1. Г. Сковорода – звичайна людина
(Звертається увага на портрет митця, фотоілюстрації.)

Про Г. С. Сковороду до наших днів дійшли з тих далеких часів дуже скупі, а часом неточні відомості. Архівних матеріалів залишилось зовсім мало. Майже всі дослідники користуються єдиним документом – короткою біографією Г. Сковороди, написаною найближчою до нього людиною, його улюбленим учнем і найпершим другом Михайлом Ковалинським.

Перед нами постає образ великого просвітителя-гуманіста, мандрівного вчителя, демократа, непримиренного борця з неправдою і несправедливістю в суспільстві. Г. Сковорода – це людина щира і чесна, трудолюбива і гуманна.

У життєписі М. Ковалинський наводить дуже багато подробиць, які виразно змальовують просте і скромне життя мудреця: «Одевался пристойно, но просто; пищу имел состоящую из зелений, плодов и молочных приправ, употреблял оную ввечеру, по захождении солнца; мяса и рыбы не вкушал не по суеверию, ни по внутреннему своему расположению, для сна отделял от времени своего не более четырех часов в сутки; вставал до зари и, когда позволяла погода, всегда ходил пешком за город прогуливаться на чистой воздух и в сад, всегда весел, бодр, легок, подвижен, воздержан, целомудр, всем доволен, благодушествующ, словоохотен, где ни принужден говорить – из всего выводящий нравоучение, почтителен ко всякому состоянию людей, посещал больных, утешал печальных, разделял последнее с неимущими, выбирал и любил друзей по сердцу их...».

М. І. Костомаров у статті «Слово про Сковороду» зазначав про митця: «...в багатьох будинках висять його портрети, всякий письменний малоросіянин знає про нього; ім'я його відоме дуже багатьом із неписьменного люду; його мандрівне життя є предметом оповідань і анекдотів; по деяких місцях потомки від батьків і дідів знають про місця, які він відвідував, де любив перебувати, і указують на них з пошаною; приязнь Сковороди до деяких з його сучасників становить родинну гордість онуків; мандрівні співці засвоїли його пісні, на храмовому святі, на торжищі нерідко можна зустріти натовп народу, який оточує групу цих рапсодів і з сльозами зворушення слухає: «Всякому городу нрав і права».

Деякі свої листи і твори Г. Сковорода підписував так: «Григорій Варшава Сковорода». Що це за «Варшава»? Послухаймо журналіста, який взяв інтерв'ю в самого Сковороди?

Оскільки діти вивчають східні мови, корейською та китайською мовами створили діалог про епізод із життя письменника.

그리고 리이 바르샤바 스코 보 로다 "와 같은 어떤 편지와 작품에 썼습니다. 바르샤바"는 무엇 있니까?. 저는이 6 러분에게 이야기를 "하겠습니다. 1773 (천 칠백 칠십 상) 년에는 스위스로 해외 여행을하는 고 발린 시키이 씨는 로잔시에서 철학자는 다니 일 매인 가르드라는 유명한 철학자를 만났습니다. 나와 비슷한 점으로 코 발린 시키이 씨를 감동 시켰습니다 저는 코 발린 시키 씨를 만났을 때 그는 저에게 이야기를했습니다 저는 그때 다니 일 씨를 본인없이 좋아하게 되었습니다. 그리고 리이 바로 사바 스모 보 로다"를 프 편지와 작품에 그 부터 저는 쓰기 시작했습니다

Журналіст:

– Деякі свої листи і твори Ви підписували так: «Григорій Варшава Скворода». Чому саме Варшава?

Скворода:

– Розповім Вам таку історію: у 1773 році М. Ковалинський, будучи в Швейцарії, у час закордонної подорожі, бачив у м. Лозанна відомого філософа Данила Мейнгарда, який вразив Ковалинського своєю схожістю зі мною. При зустрічі Ковалинський зі мною (Сквородою) поділився враженнями про неймовірну пригоду. Із того часу я (Скворода) полюбив Данила заочно і почав підписувати листи, твори: «Григорій вар(єврейський син) Сава Скворода, Данило Мейнгард».

Рис. 1. Діалог корейською мовою про листи Сквороди, які він підписував «Варшава»

Повідомлення № 2. Дитинство. Роки навчання

Народився Григорій Савич Скворода 22 листопада (3 грудня за новим стилем) 1722 року в селі Чорнухи (тепер Чорнухинського району) на Полтавщині в бідній козацькій сім'ї.

Про дитячі роки майбутнього письменника і філософа відомо мало. Скворода зростав серед трудового народу і чудової природи рідного краю. Його дитячу уяву вражали зелені простори і лісова тиша, густо порослі чагарником береги річки. Многи, спів птахів, шелестіння трав. Змалку він виявляв нахил до музики і пісні. Від людей праці вчився шанувати труд і трудівника, виховувався на народних переказах, думках, піснях, що їх разносили тоді по Україні кобзарі і лірники. Не випадково письменник у своїх філософських творах не раз посилався на враження дитинства.

Де здобув Скворода початкову освіту, точно невідомо. Очевидно, за тодішнім звичаєм, батьки віддавали його спочатку в науку до дяка, а потім у Чорнухинську церковно-парафіяльну школу, де він швидко виявив здібності до науки, співу і музики.

Після здобуття початкової освіти в рідному селі Скворода у 1734 році стає студентом Києво-Могилянської академії, де навчався з перервами близько десяти років.

Г. С. Скворода охоче навчався в академії і завдяки своїм здібностям робив великі успіхи в науках. Так, він здобув ґрунтовні знання з мов – грецької, латинської, польської, староєврейської, німецької.

У грудні 1741 р. згідно з царським указом Сквороду разом з іншими музично обдарованими студентами взяли до придворної хорової капели цариці Єлизавети, де він близько трьох років був співаком.

У 1744–1745 рр. Скворода вчиться в класі філософії.

Повідомлення № 3. Останні роки навчання Г. Сквороди в академії, його подальша діяльність.

У серпні 1745 р. непосидючий Скворода знову вирушив у світ. Як знавець музики та деяких іноземних мов у складі російської місії, котру очолював генерал Ф. Вишневський, Скворода побував у Відні, Братиславі та деяких інших містах Угорщини, Австрії, Словаччини, познайомився з їхнім життям, побутом, культурою.

Восени 1750 року Сковорода повернувся на Україну. Тоді ж його призначили на посаду викладача піітики в Переяславський колегіум, де він одразу виявив себе педагогом-новатором. Йому так полюбилася його робота і учні, що він написав для них спеціальний курс під назвою «Разсужденіе о поезій и руководство к искусству оной». Застосовані молодим педагогом нові методи викладання викликали заперечення єпископа Никодима Сребницького, якому підлягав колегіум, «По сему Сковорода выгнан был из училища Переяславскаго не с честію».

Після втрати місця викладача в Переяславському колегіумі Сковорода восени 1751 р. повертається до Києва і ще два роки навчається в академії, в богословському класі. Він не хотів іти в ченці, збільшувати ряди церковників, до яких завжди мав велику відразу. Тому митець залишає академію, не закінчивши її повного курсу, і в січні 1754 р. стає в с. Ковраї домашнім учителем у поміщика Степана Томари, навчаючи та виховуючи його сина Василя. У 1755 р. Сковорода повертається до Переяслава і там деякий час живе у свого приятеля. Прожиті на Переяславщині роки (1755-1759) були важливим періодом у діяльності мислителя. Тут він ближче зійшовся з народом, проїнявся його прагненнями і помислами.

З 1759 р. Григорій Савич викладав спочатку поетику, а потім етику в Харківському колегіумі, дотримуючись свого новаторського способу навчання студентів. І тут церковники та вельможні пани зводили на нього клепаи, доносили єпископові й губернатору, звинувачуючи в протиурядовій та антирелігійній діяльності. Через постійні переслідування і гоніння Сковорода змушений був двічі переривати на один рік викладання в Харківській колегії, а з 1769 року більш не займав жодної офіційної посади.

Повідомлення № 4. Мандрівний спосіб життя

Наступні двадцять п'ять років (аж до смерті) Григорій Савич вів мандрівний спосіб життя.

Послухаймо самого Сковороду, чому саме він обрав мандрівний спосіб життя?

Саме таке життя збагачувало його новими знаннями про становище трударів, посилювало демократичність світогляду. Особливе значення мали для нього зустрічі й розмови з учасниками гайдамацького руху під керівництвом Гонта й Залізняка, перекази про повстання в селі Турбях та інших місцевостях України.

Не маючи сім'ї, власного пристанища й постійного прибутку, Григорій Савич перебував у самій гушці народу. Він жив то в одних, то в інших знайомих селян чи дрібних шляхтичів по селах, на пасіках, в лісах, степах. Тут писав він філософські праці та художні твори. Все його майно вміщалося в торбі: найпотрібніші речі, рукописи, книжки, за поясом – сопілка, в руках – посох, на плечах – селянська свита. Він обійшов майже всю Україну, Воронежчину, Курщину, Орловщину, побував під Москвою, в Приазов'ї та інших місцях. Багато разів світські й церковні чиновники, знаючи про його високу освіченість і різноманітні таланти, пропонували йому вигідні посади, чини, багатство, але Сковорода завжди відмовлявся.

У середині 1794 року, хворий і знесилений, Григорій Савич прибув у село Пан-Іванівка (тепер Сковородинівка) на Харківщині. Якось до господаря зібралися гості послухати повчань філософа. Він був веселий, цікаво розповідав про свої пригоди. А потім вийшов. Знайшли його тільки надвечір – на узвишині біля діброви копав глибоку й довгу яму. Закінчивши роботу, він виклав дно ями дубовим листям з рідних Чорнух. Потім він повернувся до своєї кімнати, умився, одягнув чисту сорочку, поклав у голови книжки та рукописи, ліг і вкрився свитиною. Заснувши, він більше не прокинувся. Сталося це 29 жовтня 1794 року. Згідно з його власним заповітом на надмогильному камені висічено: «Мір ловил мене, но не поймал».

Повідомлення № 5. Творча спадщина митця

Твори Сковороди – одна з визначних сторінок в історії української літератури XVIII ст. Глибоко ліричні, сповнені філософських роздумів, вони служили інтересам трудового народу. Перебуваючи на Херсонщині, Григорій Савич написав значну частину віршів збірки «Сад божественних пісень», учителюючи в Харкові, латинськими і українським віршами написав «Байки Езопові» (1760)

У 1766 р. філософ написав «Вхідні двері до християнської доброчинності», наступного року філософські твори «Наркіс. Розмова про те: взнай себе» і «Симфонія, названа книга Асхань про пізнання самого себе».

Упродовж 1769-1774 рр. Сковорода написав збірку прозових байок «Байки харківські», «Бесіду, названу двоє, про те, що блаженним бути легко», і «Діалог, чи Розмова про стародавній світ», а також твори: «Розмова п'яти подорожніх про справжнє щастя в житті» («Розмова дружня про душевний світ»), «Кільце», «Розмова, звана алфавіт, чи Буквар світу». Збірник «Байки харківські» – перші 15 з них написані в 60-х роках, решта – в 1774 р.

У 1775-1776 рр. були написані твори «Книжечка, названа Silenus Alcibiadis, сиріч Ікона Алквіадська» («Ізраїльський зміст») та «Книжечка про читання Святого Письма, названа Дружина Лотова».

Твори «Суперечка архістратиґа Михайла з сатаною про те: легко бути благим», «Про Біса з Варсавою» були написані в 1783 – 1784 рр.

У 1785 р. Сковорода об'єднав тридцять віршів, написаних у різний час, у збірку «Сад божественних пісень».

У 1787 р. він написав «Вдячного Еродія» і «Убогого Жайворонка», а в 1791 р. завершив філософський твір «Діалог. Ім'я йому – Потоп зміїний».

Повідомлення № 6. Г. Сковорода – просвітитель

Григорій Савич замислювався над тим, як допомогти своєму народові. Тому він вирішує здійснювати просвітницьку діяльність серед народу: в дохідливій формі пояснював людям різні явища життя суспільства і природи, викладав свої філософські та педагогічні ідеї; у вільний час учив грамоти селянських дітей.

Філософ-просвітитель твердив, що навчання допоможе швидше й точніше виявити природні задатки кожної людини, сприятиме успішному оволодінню знаннями й уміннями, необхідними для продуктивної праці, корисної собі й суспільству.

У педагогічних поглядах Г. Сковороди було багато спільного з тими, які висловлювали інші просвітителі.

Повідомлення № 7. Григорій Савич – філософ

Як і всім просвітителям, філософії Сковороди був властивий пантеїзм (вчення, що отожднює Бога і природу, тобто стверджує, що світ є двоєдиним – органічним злиттям Духа і матерії). Основним предметом філософії, твердив Сковорода, є людина, її внутрішній світ і діяльність, інтереси й прагнення, здоров'я і щастя.

Сам процес виконання «сродної праці» та усвідомлення того, що результати її високоякісні, корисні суспільству й собі, роблять людину щасливою.

Г. Сковорода був співцем праці. Він бачив у ній основу і смисл життя. «Жизнь и дело есть одно и то же», – твердив він.

Свої філософські твори Г. Сковорода писав так, щоб вони були зрозумілі не тільки освіченим людям, а й неосвіченим – будили їхню свідомість, учили думати, змушували замислюватися над різними явищами життя. Вважаючи, що пробудження народу відбудеться поступово – в міру підвищення рівня освіти й моральної досконалості, Г. Сковорода не дає

відповіді на запитання про те, хто керуватиме новим суспільством, якою може бути «його структура».

Перевіримо, як ви засвоїли біографію Г.С коворода за допомогою вікторини:

1. Вікторина «12 запитань для найуважніших»

1. Яку добу завершив своєю творчістю Г. Сковорода? (бароко)
2. Село, в якому народився філософ? (Чорнухи)
3. Де здобув початкову освіту? (У дядка, а потім у церковно-парафіяльній школі).
4. У якій академії навчався Г.Сковорода? (Києво-Могилянській)
5. З чим була пов'язана перша перерва у навчанні? (Г.Сковорода був запрошений співаком до придворної капели цариці Єлизавети Петрівни в Петербурзі)
6. Предмет, який викладав Г. Сковорода у Переяславському колегіумі? (поетику)
7. Кого найбільше полюбив і вважав своїм духовним спадкоємцем Г. Сковорода серед студентів Харківського колегіуму? (Михайла Ковалинського).
8. Чому твори Г. Сковорода поширювалися усно? (Через заборону книговидавання в Україні твори Г. Сковорода не друкувалися, а поширювалися усно).
9. У якій період життя Г. С. Сковорода напише найбільше своїх творів? (мандрівний спосіб життя)
10. Назва збірки ліричних творів митця. («Сад божественних пісень»)
11. Де похований Г.С. Сковорода?(Великий філософ похований у селі Пан-Іванівка (тепер Сковородинівка) на Харківщині).
12. Які слова вибиті на надгробку могили Г. Сковорода? (Світ ловив мене, та не спіймав)

Підсумок

Взаємоперевірка робіт. Правильні відповіді ви бачите на слайді

IV. Сприйняття, засвоєння та усвідомлення навчального матеріалу.

1. Слово вчителя.

- Не менш важливе місце у творчому доробку Григорія Сковорода посідають байки. Письменник ставився до них дуже серйозно, бо вони давали йому можливість узагальнювати свої спостереження над життям, висловлювати в найбільш дохідливій формі свої погляди, виносити вирок негативним явищам тогочасної дійсності.

Створивши славнозвісну збірку «Байки Харківські», Сковорода заклав міцні підвалини для розвитку української класичної байки як самостійного жанру. Хоча, звісно, як байкар, Сковорода мав своїх попередників.

2. Інформативне повідомлення «Від Езопа – до Сковорода» (випереджальне завдання)

Ознайомтесь у групах з питаннями до прослуховування виступу.

Матеріал для повідомлення.

До Сковорода літературна байка пройшла вже великий шлях свого розвитку і мала цінні традиції. Книга мудрості самого народу (М. Гоголь), байка своїм корінням сягає у фольклор, у казки, прислів'я і приказки, в яких найповніше відтворено життя трудящих мас, їхній побут та історію, психічний склад, невичерпний гумор, мудрість і дотепність.

У давнину байкою називали невеличке морально-повчальне оповідання, в якому дійовими особами виступали не люди, а звірі, наділені людськими рисами. Цей жанр виник у VI–V ст. до нашої ери в Греції; першим байкарем вважається легендарний Езоп. Його байки, написані прозою, а на початку нової ери переказані віршами римським поетом Федром, розійшлися по всій Європі. Суттєво оновив жанр байки Жан де Лафонтен, французький поет XVII ст. В Росії їх переклали ще в першій третині XVIII ст. Вони й пізніше користувалися

великою популярністю і стали багатющим джерелом, з якого черпали мотиви і сюжети наступні покоління байкарів. Але байка кожного народу набула своєрідного національного колориту.

Звертаючись до традиційних сюжетів і знайомих образів, байкар щоразу наповнює їх новим змістом, дає їм нове тлумачення, розкриває суспільні відносини, властиві даній історичній епосі. Езопівською мовою широко користувалися письменники, оратори і політичні діячі, коли хотіли висловити думку, яку не можна було в часи політичного гніту виголосити відкрито. Саме езопівською мовою байка засуджувала соціальну несправедливість. З часом вона набула сатиричного характеру. Одним із перших байкарів-сатириків був римський поет Горацій.

Форму байки широко використовували у своїх казаннях церковні оратори другої половини XVII ст. – Іоанікій Галятовський та Антоній Радивилівський. До цього їх спонукала й необхідність посилювати емоційний вплив своїх проповідей та збуджувати відповідний інтерес в аудиторії.

Варто відзначити, що творча обробка фабул, «перелицювання» їх на новий лад, а також створення байок за зразком уже існуючих були досить поширеним явищем у XVII–XVIII ст. Проте Сковорода, як побачимо далі, дещо інакше підходив до створення байки (За Ф. Поліщуком).

Бесіда

4. Хто є основоположником літературної (авторської) байки?

(Основоположником літературної (авторської) байки вважають давньогрецького байкаря Езопа).

5. Хто розвинув віршову байку, а хто суттєво оновив жанр байки?

(Віршову байку розвинув римлянин Федр, а суттєво оновив – Жан де Лафонтен, французький поет XVII ст.)

3. Назвіть ораторів другої половини XVII ст., які широко використовували форму байки у своїх казаннях. З якою метою вони це робили? (Іоанікій Галятовський та Антоній Радивилівський. До цього їх спонукала й необхідність посилювати емоційний вплив своїх проповідей та збуджувати відповідний інтерес в аудиторії).

Вчитель. Г. Сковорода. Збірка «Басни Харківські»

4.1. Загальна характеристика збірки.

Залишивши педагогічну працю і живучи в селах поблизу Харкова, Г. Сковорода написав знамениту збірку байок «Басни Харківські». Перша половина її (15 байок), очевидно, створена у 1769 р., бо сам автор повідомляє, що «полтора десятка басен» він написав «в сьомом десятке нинешняго века, отстав от учительской должности». Друга половина збірки написана 1774 р. в селі Бабаях, і тоді ж Г. Сковорода надіслав увесь збірник з 30 байок до свого приятеля П. Ф. Панкова з листом-посвятою, в якому висловив свої погляди на жанр байки.

У цих байках, з одного боку, автор продовжував традиційну тематику байок Антонія Радивилівського, байок з риторик і поетик, а з іншого – виступав як новатор, що розширює ідейно-тематичні обрії байки, виводить її на шлях самостійного розвитку.

Григорій Савич визначав байку як «мудрую іграшку, що в собі ховає силу». Ця розумна штука «сверху ничто, но в серіодке чтось, снаружи ложь, но внутрь истина... картинка, сверху смешна, но внутрь благолепна». Він добре розумів, що форма байки дає йому можливість висловлювати і пропагувати свої суспільно-політичні та філософсько-етичні погляди.

Ідейно-тематична спрямованість байок шкільного репертуару була досить обмеженою потребами практичної моралі. Як і його попередники на ниві байкарства, Г. Сковорода підносить у байках дружбу, любов, розум та позитивні людські риси, показує, що справжня цінність людини визначається не одягом, зовнішньою красою, багатством, походженням, титулами, чинами, посадами, тобто не зовнішніми, а внутрішніми якостями. Ці якості – розум, знання, працьовитість, чесність, справедливість – визначають учинки кожної людини.

Найбільший інтерес становлять байки, в яких Г. Сковорода викриває негативні явища тогочасного суспільства. Насамперед байкар таврує згубність честолюбства та сластолюбства, нестримного прагнення до багатства і маєтків, показує безглуздість багатства. Серед байок є також такі, які спрямовані проти ненаситного и зажерливого панства, його гонитви за славою і чинами.

Отже, філософ-байкар вважав, що відтворення істини є характерною рисою байки: «Басня тогда бывает скверная и бабія, когда в подлой и смешной своїй шелухе не заключает зерно истины, похожа на орех свищ».

4.2. Ознаки байок Г. Сковороди:

писані прозою;

здебільшого побудовані на діалогах і контрастах;

розмова дійових осіб часто носить полемічний характер;

містить дві частини: фабулу (коротка розповідь, діють переважно алегоричні уособлення – звірі, птахи, комахи, явища природи, предмети, іноді люди) і сентенції;

стислість і динамічність;

сатирична спрямованість;

наявність моралі («сили») – народна приказка, прислів'я, стисла або влучна мораль.

і Іроте Сковорода, як побачимо далі, дещо інакше підходив до створення байки (За Ф. Поліщуком). Саме він ввів байку як окремий жанр в українську літературу.

3. Повторення основних відомостей про байку як жанр літератури.

1) Дайте визначення **байці** як жанру літератури. (Байка – невеликий, здебільшого віршований повчально- гумористичний чи сатиричний твір з алегоричним змістом, в якому людське життя відтворюється або в образах тварин, рослин і речей, або зведене до простих і умовних стосунків.)

2) Поясніть, що таке алегорія.

Алегорія (від грец. *allegoria*: від *allos* – інакший, *agoreo* – говорю) – один із видів інакомовлення, вираження абстрактного об'єкта (поняття) через конкретний образ.

3) **Притча** – невелике оповідання, яке містить повчання в іноказальній, алегоричній формі, яка є спорідненою з байкою. Але смисл притчі більш значний: вона ілюструє важливу ідею, розкриваючи проблеми моралі, загальнолюдські закони. Притча є одним із засобів вираження морально-філософських міркувань автора і почасти використовується з метою прямої настанови читачу у питаннях людської і суспільної поведінки).

4) **Назвіть основні ознаки байки.** (Основними ознаками байки є **алегоричність; сюжетність; повчальність; малий обсяг; наявність двох композиційних частин – фабули (оповідної частини) та моралі (повчальної частини).**

4. Робота з текстом «Особливості байок Г. Сковороди».

Збірка «Байки Харківські» (1774 р.) – перша в українській літературі збірка байок, яка включає 30 творів.

Завдання для роботи в групі

Прочитайте про особливості байок Г. Сковороди на слайді та на роздавальному матеріалі. Сформулюйте одне запитання за поданим матеріалом і поставте його будь-якому члену іншої групи.

Відомо, що збірка «Байки Харківські» складається з 30 творів. Перші 15 байок письменник написав у період 1769–1774 років, живучи «в лежачих около Харькова лесах, полях, садах, селах, деревнях и пчельниках». Другу половину (теж 15 байок) він створив у селі Бабаях поблизу Харкова. Всю збірку він подарував своєму приятелю Опанасу Панкову, в супровідному листі до якого висловив, крім того, цікаві міркування про жанр байок і притч. Оригінал збірки, на жаль, не зберігся. З численних списків, які робилися різними людьми в останній чверті XVIII та в XIX ст., до нас дійшло тільки три.

«Басні Харковскія» написані прозою. Вони складаються з двох частин: фабули і «сили», тобто висновку, моралі, яка в останніх п'ятнадцяти байках значно переважає за обсягом фабулу, перетворюючись на великий філософський трактат. В окремих байках «сила» є синтезом тематично споріднених прислів'їв і приказок. Посилається автор і на висловлювання видатних мислителів або тексти Біблії.

У перших п'ятнадцяти творах збірки «Басни Харьковскія» мораль («сила») виражена дуже стисло – одним, двома афористичними реченнями. Дидактична частина наступних байок є розгорнутим міркуванням і становить ніби невеликий, але закінчений філософський трактат. По-різному дано й оповідну частину: у перших – це маленьке оповідання, в других – переважно короткий діалог. За давньою традицією, Сковорода писав байки прозою. В їх тексті чимало авторських афоризмів, народних прислів'їв та приказок. Дійовими особами виступають, як правило, тварини, птахи, предмети, зрідка люди.

А вперше надруковані «Байки Харківські» були у 1837 році в Москві. Основну групу байок Сковорода присвятив прославленню суспільно корисної, «сродної» праці, розвинувши таким чином своє філософське вчення.

Підсумок. Чому байки Г. Сковороди можна поділити на два види?

І які їх будуть тоді особливості?

- «Сича» перших 15-ти байок складається з 1-2-х афористичних речень, а «сича» інших 15-ти байок велика за обсягом, наближається до філософського трактату.

5. Робота над змістом байки «Бджола та Шершень».

1. Прослуховування аудіозапису байки, діалог між Бджолою та Шершнем «Бджола та Шершень» (тексти на партах).

2. Ідейно-художній аналіз твору.

- Стисло перекажіть зміст байки. Як ви його зрозуміли?

- У формі чого побудована байка?

- Хто є головними героями твору?

- Риси якої людини втілено в образі Бджоли? (працьовитої, мудрої, досвідченої людини).

- Розкрийте алегоричний образ Шершня, (образ людини лінивої, яка звикла користуватися результатами чужої праці).

- Що приносить радість Бджолі, а що – Шершню?

- Визначте тему байки.

(Тема байки – розкриття важливої ролі праці за покликанням).

- Знайдіть у «силі» витлумачення алегоричного змісту образів байки. («Шершень – се образ людей, котрі живуть крадіжками чужого і народжені на те тільки, щоб їсти, пити і таке інше. А Бджола – се символ мудрої людини, яка у природженому ділі трудиться»).

- Розкрийте ідейний зміст твору. (Ідея байки- ушлавлення улюбленої праці, яка стимулом життя; засудження паразитичного способу існування).

ТВОРЧЕ ЗАВДАННЯ. СКЛАСТИСЕНКМН З КЛЮЧОВИМ СЛОВОМ «ПРАЦЯ».

®

Праця.

®

Корисна, цікава.

®

Виконую, стараюся, захоплююся

®

Улюблена справа – еліксир для душі.

®

Результативність.

5.1. Ідейно-художній аналіз байки.

5.2. «Бджола та Шершень».

5.3 Виразне читання у ролях.

5.4. **Тема:** розповідь про призначення праці в житті кожної людини на прикладі діалогу Бджоли і Шершня.

5.5. Ідея: возвеличення праці, яка є смислом щасливого життя; засудження ліні, ледарства, крадіжки.

5.6 Основна думка:

а) Шершень – це образ людей, котрі живуть крадіжкою чужого і народжені на те тільки, щоб їсти, пити і т. ін.;

б) Бджола – це символ мудрої людини, яка у природженому ділі трудиться;

в) «Подяка блаженній натурі за те, що потрібне зробила неважким, а важке непотрібним».

5.7. **Жанр:** літературна байка.

5.8. Особливість байки.

Сюжет цієї байки був поширений у творчості російських байкарів XVIII ст. (наприклад, байка Сумарокова «Жуки и Пчель»),

Написана в дусі ідей прогресивного просвітництва кінця XVIII ст., вона досить повно виражає погляди Сковороди на життєву необхідність трудитися за природним нахилом.

5.9. Композиція.

Твір складається з двох частин: сюжетної і дидактичної («сили»). Сюжетна частина побудована у формі діалогу між Шершнем, який сміється над працелюбністю Бджоли і над бджолою, яка отримує від праці задоволення. Друга частина («сила») містить тлумачення прихованого змісту першої.

6. Зміст твору.

Паразит Шершень насміхається з Бджоли, що вона працює не так на себе, як на інших: «Скажи мне, Бджоло, чого ти така дурна? Чи знаєш ти, що плоди твоєї праці не стільки тобі самій, як людям користь, а тобі часто і шкодять, приносячи замість нагороди смерть; одначе не перестаєш через дурість свою збирати мед. Багато у вас голів, але всі безмозкі».

Називаючи дурнем «пана радника». Бджола засуджує тих, хто «крадіжкою добуває» мед. Для неї праця найсолідша річ: «нам незрівнянно більша радість збирати мед, аніж споживати. До сього ми народжені і будемо такі, доки не помремо».

Мораль байки проста: праця повинна стати для людини природною потребою, «найсолідшою поживою». Тільки тоді життя матиме зміст і красу. У праці людина відчуває радість буття, а в безділлі деградує.

«Сила» у байкаря тут вийшла значно більшою, ніж сама фабула. Вона переросла в цілий трактат, пересипаний багатьма фактами з життя, посиланнями на Цицерона, Епікура, біблійними висловами. Тут наявні й автобіографічні елементи: в особі «студента» не важко впізнати самого Сковороду. «Немає більшої радості, аніж жити за покликанням», – проголошує він.

На підтвердження своєї думки Григорій Савич наводить цілий ряд цікавих прикладів, посилаючись на мисливську собаку, найвеселішу тоді, коли полює на зайця, на домашнього kota. який, зловивши мишу, не їсть її, нарешті, на замкнену в достатку бджолу, яка вмирає з нудьги, бо не може літати по цвітоносних луках. Байкар переконує, що нема гірше, як купатися в достатку і смертельно мучитися без природної діла, і нема більшої радості, як жити за натурою.

6.1. Проблематики байки: людина і суспільство; смисл життя кожного; людське покликання; праця і безділля.

6.2. Філософська мудрість у творі.

«Немає гіршої муки, як хворіти думками, а хворіють думки, позбавляючись природженого діла».

«І немає більшої радості, аніж жити за покликанням».

«Душа, володарка людини, втішається природженим ділом».

«Веселість серця – життя для людини».

6.3. Мова байки.

Мова твору близька до народної, але якщо у вуста Шершня вкладено більше лайливої лексики, то Бджола говорить афористично й красиво.

6.4. Обговорення ідейного змісту твору. Бесіда за питаннями:

Чому Шершень, принижуючи гідність Бджоли, називає її дурною? («Чи знаєш ти, що плоди твоєї праці не стільки тобі самій, як людям корисні, а тобі часто і шкодять, приносячи замість нагороди смерть; одначе не перестаєш через дурість свою збирати мед»)

Що мав на увазі Шершень, звертаючись до Бджоли: «Видно, що ви без пуття закохані в мед»?

У чому вбачає своє призначення Бджола? Чим зумовлено те, що праця для неї – насолода? («...Більша радість збирати мед, аніж його споживати. До сього ми народжені і будемо такі, доки не помремо. А без сього жити... для нас найлютіша мука»)

Якої думки щодо праці дотримується Шершень? Чому він не розуміє Бджолу?

Що є мукою для героїні?

Кого намагався засудити Г. Сковорода на прикладі Шершня?

Чому Бджола – символ мудрої людини?

Які життєві приклади наводить байкар у висновку («силі») твору? Про що вони свідчать?

Чим пояснити те, що людина без діла – карається і страждає?

Що мав на увазі Епікур, зазначаючи про необхідність жити за натурою?

Коли праця для людини є насолодою і задоволенням?

Яке виховне значення має ця байка?

Прочитайте афоризм, в якому міститься ідейний зміст: «Роби те, до чого народжений, будь справедливий і миролюбний громадянин, і досить із тебе».

На вашу думку, який (які) із запропонованих варіантів найбільш точно передає ідею байки «Бджола та Шершень»?

- Праця є природною потребою гідної людини.
- Спосіб життя – це вічна тема для суперечок.
- Бути потрібним – справжня радість для людини.
- Якщо від тебе немає користі іншим, то не вчи їх, як треба жити.

Оскільки мораль байки значно більша, ніж фабула, то вона нагадує трактат.

Трактат (лат. *tractatus* «підданий розгляду») – літературний твір, як правило, наукового чи релігійного характеру.

Поясніть, як ви зрозуміли ідею «сродної праці».

«Немає більшої радості, аніж жити за покликанням. Солодка тут праця тілесна, терпіння тіла і сама смерть його тоді, бо, душа – володарка людини, втішається природженим ділом. Або так жити, або мусиш умерти». На підтвердження цих думок Г. Сковорода наводить цікаві приклади, посилаючись на мисливську собаку, найвеселішу тоді, коли полює на зайця, на домашнього кота, який, вловивши мишу, не їсть її; нарешті, на замкнену в достатку Бджолу, яка вмирає з нудьги, бо не може літати по квіткових луках. Отже, людина має жити відповідно до своєї природи, займатися «сродною» (природною) працею.

Назвіть провідні проблеми байки.

Провідними проблемами байки є три: людина і суспільство; сенс життя людини та її покликання; праця і споживання.

Чому мораль байки Г. С. Сковороди «Бджола та Шершень» нагадує трактат?

Спробуйте дати відповідь одним реченням. (Мораль (сила) байки «Бджола та Шершень» нагадує трактат, бо в ній чимало фактів із життя, біблійних висловів, посилення на Цицерона, Епікура.)

6. Творче завдання. Скласти сенкан з ключовим словом «праця».

Скласти інформаційне гроно щодо розуміння слова «праця» у контексті змісту Праця.

Корисна, цікава.

Виконую, стараюся, захоплююся

Улюблена справа – еліксир для душі.

Результативність.

АСОЦІАТИВНИЙ ПОРТРЕТ

П - ПЕРЕБОРЮЄ ЛІНЬ, БАЙДУЖІСТЬ,
ПАСИВНІСТЬ

Р - РОЗВИВАЄ ТВОРЧІ ЗДІБНОСТІ Й НАХИЛИ

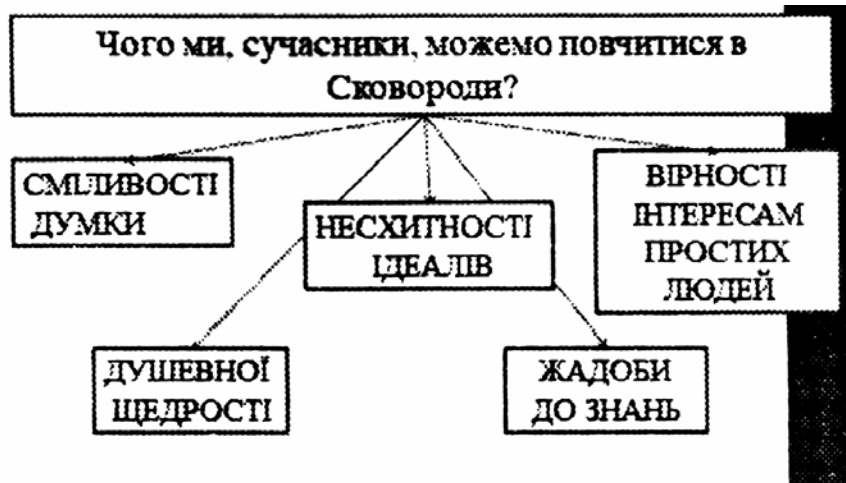
А - АКТИВІЗУЄ ЛЮДИНУ В ЇЇ ПРАГНЕННІ
РОБИТИ ДОБРІ СПРАВИ

Ц - ЦІЛЕСПРЯМУЄ ДІЯЛЬНІСТЬ

Я - ЯСКРАВІЄ У КОЖНІЙ БЛАГОРОДНІЙ ДУШІ

СКЛАСТИ ІНФОРМАЦІЙНЕ ГРОНО ЩОДО РОЗУМІННЯ СЛОВА «ПРАЦЯ» У КОНТЕКСТІ ЗМІСТУ

V. Закріплення вивченого матеріалу

- **Чому байки Г. Сковороди відіграли важливу роль в історії української літератури?**

Байки Г. Сковороди стали основою для творчості байкарів наступного періоду – Петра Гулака-Артемівського, Леоніда Боровиковського, Євгена Гребінки. П. Білецького-Носенка, Леоніда Глібова).¹

- **Продовжте думку: «Байка Г.Сковороди змусилі. мене замислитися над тим...»**

1. Проведення тестового опитування Бджола та Шершень»

1. Шершень дорікав Бджолі за те, що вона:

а) хитра і підступна; б) надто серйозна і ретельна; в) дурна і безглузда; г) ледача і неповоротка.

2. Що, на думку Шершня, люди завдають Бджолі?

а) Збитків; б) шкоди; в) зайвих клопотів; г) болі і страждань.

3. Бджола, звертаючись до Шершня, назвала його паном: а) розумником; б) обліковцем; в) писарем; г) радником.

4. Тварина, яка полюбляє їсти мед:

а) вовк; б) заєць; в) ведмідь; г) кабан. 5. Що є мукою для Бджоли? а) Рано підводиться; б) сидіти без діла; в) працювати щодоби; г) охороняти медові сховища.

6. Бджола – це образ людей, які:

а) живуть крадіжкою чужого;

б) бачать смисл свого життя у праці;

в) розповсюджують науку в суспільстві;

г) багато говорять, а потім сумлінно працюють.

7. Бджола – це символ:

а) кохання; б) добра і радості; в) мудрості; г) миру і злагоди.

8. Кому належить питання, зазначене у творі: «Нащо учитися, коли не матимеш достатку»?

а) Бджолі; б) науковцю; в) людині-практику; г) Шершню.

9. У біблійній «Книзі мудрості Ісуса сина Сіраха» зазначалося:

а) «Праця – символ добра»;

б) «Люби ближнього і тебе будуть любити»;

в) «Веселість серця – життя для людини»;

г) «Життя прожити – не поле перейти».

10. Хорт тоді веселий, коли:

а) ситий; б) полює; в) гарно виспиться і відпочине; г) відчує до себе увагу і повагу.

11. Найбільша радість, на думку Г. Сковороди, коли людина:

- а) живе за покликанням; б) має багато друзів;
в) відчуває свою необхідність у суспільстві; г) створила сім'ю.

12. Володаркою людини є її:

- а) пам'ять; б) душа; в) розум; г) свідомість.

Примітка. За кожну правильну відповідь встановлюється 0,5 бала.

VI. Підсумок уроку

1. Рефлексія

- Що дізнався нового?
- Чи отримав нові знання? Які саме? Яке значення вони мають? Де їх можна використати?

- Що Г.Сковорода вкладав у поняття «сродна праця»?

- Що видалося тобі важким ?

Поверніся до слайду № 4, перевір чи виправдалися очікувані результати?

2. Слово вчителя

Байки Г. Сковороди, безперечно, явище оригінальне і своєрідне в українському письменстві. Вони не тільки завершували давній період у розвитку жанру байки, але й були кроком уперед. У чому ж полягає цей крок? І в тому, що харківськими байками зобов'язане оригінальне сюжетотворення байок на Україні, і в тому, що байкар вивів цей жанр на шлях самостійного розвитку, виділивши її зі складу риторичних творів. Це було явищем прогресивним і відбивало потреби розвитку нових жанрів. Харківські байки становили крок уперед на шляху ствердження і розвитку жанру, несли в собі елементи нового, які могли бути підхоплені наступними байкарями. Одночасно вони відбивали суперечності розвитку Г. Сковороди – письменника і філософа: у 60-х рр. він задумав і написав байки як цикл самостійних творів, а байки 70-х рр. утрачають самостійне значення і перетворюються на додатки моралі, яка фактично стає головною частиною твору.

Байкарська спадщина митця, в якій знайшли яскравий художній вияв основні риси його світогляду, філософські й естетичні принципи, загалом має виразне демократичне спрямування і є однією з важливих сторінок як творчості письменника, так і української літератури минулих віків.

Ідеал Сковороди – не в чинах, а в «сродній» праці, у здатності відчувати свою і оточуючу природу і жити за її законами і в гармонії з нею.

Г. Сковорода проповідував духовний поступ, людське милосердя, всепрощення, доброту, брак якої ми зараз відчуваємо.

VII. Оголошення результатів навчальної діяльності школярів

Я дарую кожному по ручці і бажаю вам, щоб протягом навчання ви збирали плідно, як Бджола із байки, «мед знань» і обирали «сродну» працю.

VIII. Домашнє завдання

Скласти власну байку (за бажанням), створіть асоціативні ряди до понять «мораль», «сродна праця» (на вибір), дати розгорнуту відповідь на питання «Чому Г. Сковорода називав байку «мудрою іграшкою», що приховує в собі зерно Божої істини?»

Скласти пам'ятку «У праці людина відчуває радість буття, а в безділлі – деградує», підготуватися до ідейно-художнього аналізу творів Г. Сковороди «Всякому місту – звичай і права», «De libertate», вивчити напам'ять.